

begreppen, men vid min läsning har jag bara noterat två ”fel”. Han har stavat Roger Qvarsells namn fel och han hävdar att naturvetenskaperna hämtar sin legitimitet ur ”nytta”. Jag förnekar inte att nyttan förs fram som argument för naturvetenskap. Men om vi betraktar de riktigt penningsslukande naturvetenskapliga projekten, då kan man knappast hävda att det är nyttan som står i centrum. Eller som Marie-Louise Samuelsson skrev så underfundigt i *Expressen* (29/10 2011) med anledning av debatten om onyttiga utbildningar:

”Och om nyttomaffian får sin vilja fram är det lika bra att Sverige slutar medfinansiera CERN-laboratoriet och LHC-acceleratorn där forskare i årtal har letat efter Higgs partikel, den som man inte ens vet om den finns. Vilket är ett alldeles underbart exempel på fritt kunskapssökande och på att forskning måste ske på lång sikt och utan resultatgaranti.”

Det sistnämnda tror jag Svante Nordin skulle hålla med om.

Kjell Jonsson, Umeå

Walter Repo: *Folkhemmets äventyrare. En biografi om forskningsluffaren Rolf Blomberg*. Bokförlaget Atlas, Stockholm 2011. 335 s., ill. ISBN 978-91-7389-380-0.

”Forskningsresanden Rolf Blomberg, direkt från Brasiliens urskogar med unika färgbilder.” En affisch med de orden drog under 1950-talet fulla hus till föreläsningssalarna i det svenska folkhemmet, där det exotiska flyttade in i olika skepnader, från svartmålad gipsskulpturer till böcker med titlar som *Min far är kannibal*. Den svenska tryggheten och ordentligheten fick motpoler med exotismens förtecken, och forskningsresanden kom att fylla en viktig funktion som länk mellan Sverige och stora världen. I vår tid är äventyrsresor en nisch inom turistnäringen, men då var det synonymt med mer eller mindre realistiska drömmar.

Gemensamt för dem som blev kända som forskningsresande var att de tog folkbildning som en livsuppgift – och en nog så ofta viktig inkomstkälla – och uppskattades i de breda samhällslagren, men själva nästan alltid hade sin bakgrund i överklassen eller den övre medelklassen. Det gäller exempelvis den sist adlade svensken Sven Hedin, greven Eric von Rosen, baronen Erland Nordenskiöld, professorssonen Sten Bergman samt Rolf Blomberg vars far var chefarkitekt vid NK. Visst fanns det personer med arbetarklassbakgrund som

reste ut i världen och även kom ut med en och annan reseskildring, men epitetet forskningsresande förutsatte något mer än resor och äventyrlighet à la Jack London: en förmåga att bidra till forskning och folkbildning.

I Tord Wallströms bok *Svenska upptäckare* (1983) säger Blomberg att forskningsresande för honom bara är ett finare ord för luffare, men att han gott kunde tänka sig titeln ”forskningsluffare”, eftersom han haft ambitionen att göra vetenskapen tjänster, vilket han också gjorde genom att bl.a. upptäcka tidigare okända djurarter. Men i folkhemmet var det forskningsresande han kallades på affischer och bokomslag när han redogjorde för sina expeditioner till Galapagosöarna, Amazonas och Indonesien.

Den som avslutade det klassiska forskningsresandets era för svenskt vidkommande var just Rolf Blomberg, och om honom har reportagejournalisten Walter Repo nu utkommit med en biografi som har den välfunna titeln *Folkhemmets äventyrare*. Här ges en mångfasetterad bild av Blombergs levnadsöde, men också av hans betydelse för att prägla svenska folkets världsbild, att öppna dörren på glänt till världen långt bortom vardagen. När han gick bort 1996, vid 84 års ålder, blev det bara några notiser i pressen, men en gång, på 1950-talet, röstades han faktiskt fram såsom Sveriges populäraste person – näst kungen.

Det skulle ha varit möjligt att med hjälp av Blombergs rika produktion av böcker, artiklar och dokumentärfilmer ställa samman en bok om hans äventyr. Men Repo har inte nöjt sig med det. Han har rest i Blombergs fotspår (bl.a. i det otillgängliga området Llanganati, där den legendariska inkaskatten tros finnas gömd), uppsökt hans barndomsmiljöer, gått igenom dagböcker och korrespondens samt intervjuat hans barn. Blombergs skiftande verksamheter – resenär, författare, tecknare, fotograf, föreläsare, krigskorrespondent, miljö- och människorättskämpe, samlare av naturalia och etnografika för museer samt därtill skattsökare – rymmer mer än vad man kan tänka sig vara möjligt i ett enda liv men som ändå var det. Det vore frestande att avfärda honom som sensationsmakare och mytoman, men sådana tankar jagas snart bort vid läsningen av Repos skildring som rakt igenom handlar om verklighet.

Vi som har fascinerats av Blombergs reseskildringar och inspirerats till långresor finner precis vad vi väntar oss i den här boken och mer därtill. Då tänker jag särskilt på allt det där som inte står i hans böcker, eller på sin höjd kan anas mellan raderna: knackig ekonomi, trassligt familjeliv och beroendet av alkohol. En stor förtjänst

med Repos bok är att han inte stannat vid äventyren i de djupa urskogarna och redovisat dessa i kronologisk ordning, utan även sökt nå in i djupet av Blombergs personlighet, och det tycker jag han lyckats rätt väl med i de tematiska kapitlen samt intervjuerna med barnen, även om vi lämnas med en del frågor som kanske inte går att besvara nu när huvudpersonen själv inte går att intervjua längre.

Enligt Repo fanns det två stora inspirationskällor bakom Blombergs beslut att söka äventyret i tropikerna: Eric von Rosens *Från Kap till Alexandria* (1912) och den tyske officeren Leo Parcus *Schiggi-Schiggi* (1928), den senare en pseudodokumentär med djungelmotiv från Bolivia. När Blomberg själv nämnde Parcus bok var det för att förklara sina pojkdrommar, men Repo verkar helt ha missat den betydelse som Erland Nordenskiöld hade. I sitt kapitel till antologin *Erland Nordenskiöld. Forskare och indianvän* (1992) nämner kulturanthropologen Jan-Åke Alvarsson hur Blomberg en gång berättat för honom att ”det var när han såg Nordenskiölds foto av *Ashuslayfiskare gå över Pilcomayo* [i *Indianlif*, 1910] som han bestämde sig för att resa till Sydamerika”. Jag har en inspelning av ett radioprogram med Blomberg (P1, 1981-08-11) – närmare 20 år efter det att han enligt Repo gjort bland det sista för svensk radio – och där nämner han hur betydelsefull Nordenskiölds medmänskliga syn på de sydamerikanska indianerna varit för hur han själv från första stund sökte möta dem. Nordenskiöld, professor i vad som då kallades etnografi, nämns bara på ett ställe i Repos bok och då i förbigående såsom ”forskningsresande”.

”Konststudier och värnplikt följdes av hugskott som egenföretagande reklamman”, uppger Repo också. Det är riktigt, men något som Blomberg skriver om sina ungdomsår i boken *Sydvärt* (1947) borde ha motiverat mer om konststudierna: ”Konsten – som jag skrev med ett skyhögt K – ansåg jag vid denna tidpunkt vara det enda som hade något riktigt värde i livet ... Min dröm var att som en Gauguin få slå mig ner på en tropisk ö och producera mästerverk.” På andra ställen i Repos biografi framgår att Blomberg ofta tecknade och själv illustrerade sina två första böcker. Därtill utgav han – vilket Repo inte diskuterar – den av honom tecknade boken *Nya Smålands upptäckt* (1948), vilken är en drift med upptäckarbranschen. Vad betydde det psykologiskt för Blomberg att inte bli *den* konstnär han en gång drömt om, målaren? För en konstnär *var* han verkligen, inte bara som tecknare utan också som fotograf, och hans fotokonst har nu vunnit erkännande i såväl USA som i

hans andra hemland, Ecuador (vilket Repo också noterar). Såsom en liten fotnot till citatet om hans aldrig förverkligade Gauguindröm kan jag nämna att han i ett brev till mig 1983, efter det att jag nämnt min då planerade första resa till Polynesien, berättade att han fortfarande längtade till denna övärld och tänkte försöka övertala sin hustru att följa med dit i stället för till Sverige. Så blev det väl inte, men klart är i varje fall att han inte helt växt ifrån sin gamla Gauguindröm.

Apropå konsten och hustrun, så tycker jag att bilden av Blombergs tredje (och sista) hustru blir en smula ensidig och otydlig. Skildringen av den kalla styvmodern är ju välkänd från litteraturen och kan självfallet ha fog för sig, men ändå undrar jag om den är rättvis i den här boken. Även om det framgår av Repos framställning att Araceli Gilbert, som hon hette, räknas som en av Latinamerikas främsta konstnärer, känns det missvisande när han i en bildtext skriver att hon vacklade ”i rollen som styvmor och hemmafru till en resande man”. Visserligen arbetade hon kanske hemma, men hon hade verkligen en egen karriär också, och med tanke på Blombergs syn på konst är det väl inte helt ointressant att han själv – efter att ha förlorat sin första hustru genom skilsmässa och den andra i sviterna efter en förlossning – fick ett livslångt äktenskap med en framstående konstnär som dessutom torde ha varit betydelsefull för familjeförsörjningen.

I Repos bok passerar många kända vetenskaps- och kulturpersonligheter revy, och ett personregister skulle ha gett den en ökad användbarhet. Den bild man får av Sten Bergman tycker jag inte ger rättvisa åt den man som i upptäckarsammanhang kallats ”den siste av de stora”. Att Bergman skulle ha hållit 6 000 föreläsningar avfärdar Repo såsom omöjligt. Men Bergman var en oerhört populär person i folkhemmet – under flera år en av de populäraste radiorösterna – och turnerade land och rike runt som föreläsare från 1920- till 1960-talet. Han gjorde bra mycket mer än att hålla på med ”kannibalradio”, som Repo uttrycker det, och den nasalt knarriga röst som kan förefalla gammalmodig i nutida öron var hans speciella signum – varje stavelse gick fram till åhörarna. Samtidigt kan man påpeka att det han hade att berätta om Nya Guineas kannibaler ”gick hem i stugorna” (för att använda ett folkhemskt uttryck) – han talade t.o.m. in en skiva om detta. Sten Bergman förtjänar minst lika mycket som Rolf Blomberg epitetet ”folkhemets äventyrare”, men var den utbildade biologen som skrev och talade som en lärd magister, medan

den autodidakte Blomberg, den eviga pojken, var en sorts verklighetens Tintin.

Att jag sedan personligen är en smula förvånad över vad Repo med stöd av Blombergs korrespondens skriver om filmregissören Torgny Anderberg – som Blomberg samarbetade med i flera dokumentärfilmer – är en annan sak. Han skulle inte ha känt något djupare engagemang för indianerna, och Blomberg skulle inte ha tjänat något att tala om ifråga om pengar från deras gemensamma filmprojekt, t.ex. klassikern *Anaconda* (1954). Jag lärde inte känna Anderberg förrän i slutet av hans liv, på 1990-talet, och människor kan ju förändras med åren, men jag upplevde i alla händelser Anderberg som genuint indignerad över indianernas situation i Amazonas. Därmed vill jag inte påstå att den bild vi får i Repos bok är felaktig eller orättvis, bara att jag skulle ha velat veta lite mer.

Repo skriver genomgående som reportagejournalist, vilket ger texten en rapphet och många sköna formuleringar, som när han arbetar med Blombergs efterlämnade material, insatt i dammiga pärmar: ”jag blåddrar så att krigstidens smuts fyller igen mina fingeravtryck”. Men den journalistiska stilen ger också bitvis en irriterande korthuggenhet med ofullständiga meningar som bryter av mot Blombergs mer konventionella berättarstil.

Vissa citat ur Blombergs böcker återges utan klar källhänvisning, och ibland blir det Repo skriver i anslutning till citaten direkt missvisande eftersom de hämtats ur samlingsvolymen men skrivits tidigare än vad man som läsare får klart för sig. Repo nämner exempelvis att Blomberg i sin bok *Äventyr i djungeln* (1962), först efter 24 år, beskrev hur han slutade jaga med gevär efter en skakande upplevelse på Borneo och höll sig till jakt med kamera istället. I själva verket var det i *Såna djur finns* från 1956, alltså efter 17 år, som han först skrev detta. Det finns även en och annan uppgift där Repo nog av bara farten blandat ihop saker och ting. Han nämner bl.a. att Blombergs sista bok, *Tropisk utsikt* (1976), var ”en volym med stoff från tidigare böcker”, men det var den inte alls, och eftersom Repo byggt ett kapitel på ett som har samma titel – ”Expedition Europa” – i den nämnda boken är det klart att han känner väl till den. Till småfelen, som antagligen bara vi gamla reptilvänner fäster oss vid, hör att *Reptilia* faktiskt inte var en stencilskrift utan en tryckt (men kortlivad) tidskrift och att sköldpaddor inte är några paddor.

Dessa påpekanden får tas för vad de är: resultaten av en Blombergsväns genomgång av en bok som är väl värd att läsa mer än en gång. Den bör skyndsamt översättas

till spanska så att man särskilt i Ecuador kan förstå bakgrunden till Blombergs fotokonst – ett ovärderligt kulturarv som man gärna hade velat se några prov på i boken, inte bara de ca 25 av biografisk karaktär som ingår och som mestadels tagits av andra. Men foton finns å andra sidan i hans egna böcker, och man får hoppas att Repos fångslande och inlevelsefulla biografi blir en språngbräda för nya läsare till den bokskatt ”folkhemets äventyrare” lämnat efter sig.

Thomas Malm, Lund

Västerhavets kulturarv. Kulturmöten i skandinavisk periferi. Aina Aske och Maria Forneheim (red.). Göteborgs stadsmuseum, Göteborg och Larvik kommune 2011. 165 s. ISBN 978-82-997846-2-7.

Att i stället för att skriva nationshistoria utifrån givna territoriella gränser välja ett innahav som studieobjekt var ett innovativt grepp som Annalesskolans nestor Fernand Braudel prövade i en epokgörande bok om Medelhavet, utkommen vid 1900-talets mitt. Den rums- och kulturskapande roll som spelats av haven, onekligen mer sammanbindande än särskiljande i äldre tiders kommunikationssystem, är uppenbar. Att det var sjöförbindelserna som var nationsbildande illustreras väl av hur de danska och svenska rikena under tidig medeltid tog gestalt. Braudel har fungerat som inspirationskälla även för de böcker som ägnats Östersjön, där Hansetidens städer blivit bestående nav i kommunikationssystemet. Självfallet kan själva etiketteringen, naturlig för medeltidens tyska sjöfarare, förorsaka huvudbry i de baltiska staterna. I stället för Östersjön har hos exempelvis esterna Västerhavet blivit den gängse och mer adekvata benämningen. På ett allmänt plan är det värt att tillägga att tillkomsten av institutioner som Medelhavsmuseet och Östersjöinstitutet vittnar om betydelsen av det maritima och geopolitiskt präglade synsättet.

I analogi härmed har nu ett försök gjorts att analysera Västerhavet, som för oss svenskar är en samlingsbeteckning på Skagerrak och Kattegatt, men även kan inkludera Nordsjön, ja ibland till och med Nordatlanten. Det har skett i ett ambitiöst projekt, som efter ett flerårigt samarbete mellan universitet och museer med seminarier, föreläsningar och utställningar nyligen utmynnat i antologin *Västerhavets kulturarv*, redigerad av museiintendenterna Aina Aske i Larvik och Maria Forneheim i Göteborg. Universitetet i Göteborg och